

KAPITTEL 8

Biskop Per Juvkam og reformarbeidet i Den norske kirke

Birger Løvlie

Dosent emeritus, Institutt for religion og livssyn, Høgskulen i Volda

Abstract: In the years after World War II, the Norwegian state church system was put under debate. The prominent theologian and bishop Per Juvkam (1907–2003) was a key figure in the debate. Initially, he led the church's own organization that worked for greater freedom for the Church of Norway. In 1971 he became a member of a committee appointed by the government to advise the Norwegian parliament on the future relationship between church and state, where he worked hard to remove the church's ties to the Norwegian constitution. Instead, he wanted a constitution for an independent church with the local church as its cornerstone.

The committee's conclusion was published in 1975. Per Juvkam received support from the committee's majority for his principled views, but other church leaders did not want to separate the church from the state. Instead, another strategy was chosen: to negotiate concrete reforms that could be implemented within the framework of the state church.

The strategy succeeded in the sense that the parliament decided to establish a synod that was to meet annually, but the church would still be subject to state control. Per Juvkam described it as a personal defeat, as the church failed to discuss theological principles and let slip the chance for an independent church. In his writings, which were made public after his death, he named and directly criticized individuals in academic theology and held them responsible for the church's opting out of a great opportunity to become independent of the state.

Keywords: Per Juvkam, Church of Norway, state church, church reform

Da det ble aktuelt å skrive et faglig bidrag som hilsen til Per Halse, var det svært nærliggende å skrive litt om en annen Per, som også fortjener en smule oppmerksomhet. Dette skal handle om presten og

Sitering: Løvlie, B. (2022). Biskop Per Juvkam og reformarbeidet i Den norske kirke. I A. Aschim, B. Afset, H. Elstad & B. Løvlie (Red.), *Tru, språk, historie. Heidersskrift til Per Halse* (Kap. 8, s. 185–206). Cappellen Damm Akademisk. <https://doi.org/10.23865/noasp.165.ch8>
Lisens: CC BY-NC-ND 4.0

biskopen Per Juvkam (1907–2003), med særlig vekt på hans innsats i reformbevegelsen.

Som pensjonist begynte Per Juvkam å bearbeide sine dagboknotater med tanke på å publisere sin versjon av viktige innslag i nyere norsk kirkehistorie. De uferdige dokumentene overlot han til meg med beskjed om å bruke det som jeg ville, etter at han og kona var gått bort. Det dreide seg om et kapittel på 20 sider om hans tid ved bispedømmekontoret i Hamar (Juvkam, 1992b), og ca. 75 sider om hans arbeid med reformer i Den norske kirke (Juvkam, 1992a). Til det siste var det også vedlagt et innlegg Juvkam framførte på Det frivillige kirkelige landsmøte i 1976 (Juvkam, 1976a). Like før han døde ble to av hans arbeider publisert av Menighetsfakultetet. Det ene handler om Hamar bispedømmes historie under 2. verdenskrig (Juvkam 2002a), mens det andre (2002b) er hans framstilling av reformbevegelsens historie, nesten identisk med utkastet jeg fikk (Juvkam, 1992a).

Bakgrunnen for at jeg fikk tilgang til manuskriptene hans, hører med i det bildet jeg tegner av Juvkam. Henvendelsen fra ham ble utløst av en nokså heftig debatt omkring mitt forskningsprosjekt om reformbevegelsen etter 2. verdenskrig, utført ved Lunds universitet. Prosjektets resultat ble presentert i avisa Vårt Lands spalter i februar 1996, og utløste blant annet en helsides kritikk av mitt arbeid, med overskriften «Kirkehistorie med rødblyant» (Lønning, 1996). Da var det at Per Juvkam tok kontakt med meg.

Per Juvkams initiativ førte til at jeg fikk lese ei historie jeg kjente fra før, men nå skrevet med et engasjement som svingte fra optimisme til harme og melankoli. Tekstenes temperament er med på å gi oss et innblikk i en aktiv deltakers opplevelse av et stort nederlag. De kan svare på spørsmål om hvordan Per Juvkam oppfatta sin rolle i reformarbeidet i Den norske kirke og hvordan han forsto årsaken(e) til at reformarbeidet ikke førte fram.

Det er en fredsæl mann vi får møte i Juvkams tekster, men også en mann som i liten grad fikk oppleve kirkefred i sin tjenestetid. Vi møter han som ung og uerfaren, kastet inn i ledelsen av Hamar bispedømme i 1942, i kjølvannet av biskopenes embetsnedleggelse. Senere får vi et innblikk i hans tid som biskop Schjelderups nærmeste medarbeider på

Hamar. I 1961 var han selv blitt biskop, og et framtrедende medlem av reformbevegelsen. Da er han blitt stridsmannen med et livslangt engasjement for å få Den norske kirke fristilt fra det statlige styret. Med det mener jeg ikke at han opptrådte svært krigersk; hans liv vitner primært om at noen saker må man sloss for om så livet ut. Hans kamp var for den frie folkekirke. Fra krigens dager hadde han lært seg at den er verdt en kamp, men Stortinget skrinla drømmen hans i 1981, noe han opplevde som et stort nederlag.

Stortingets vedtak i 1981 om å bevare statskirkeordningen kom som en direkte følge av en utredning fra det såkalte Sivertsen-utvalget. Der hadde Juvkam vært sentral og fått flertall for et forslag om overgang til en fri folkekirke. Forrige gang Stortinget behandlet spørsmålet om stat og kirke var i 1953, på bakgrunn av reformforslag fra den såkalte kirkeordningsnemnda. I mellomtida hadde reformbevegelsens øverste organ, Det frivillige kirkelige landsmøte, drøftet utredninger fra to utvalg. Dette arbeidet hadde Juvkam vært «tett på», og han hadde dette forarbeidet med seg inn i det arbeidet som Stortinget forkasta i 1981.

Det gjør inntrykk å lese Juvkams ufullendte tekster. Det er tekster som vitner om visjoner, om iherdig arbeid for idealer og ønsker om endring. Det gjør også sterkt inntrykk å se at det er taperens tekst, fra en strid som mer enn de fleste var egnet til å sette sinnene i kok og ødelegge vennskap. Det henger nok sammen med at i denne debatten møttes prinsippfaste og pragmatiske aktører i grenselandet mellom teologi og ideologi. Juvkam sloss for sitt teologisk baserte kirkesyn, mens andre argumenterte i samsvar med tradisjonen og la mest vekt på det hensiktsmessige ved statskirkeordningen. I alle fall gir tekstene nok av spor til å beskrive trekk ved Juvkams opplevelse av at han tapte i avgjørende runde i kampen om kirkens friere forhold til staten.

Per Juvkam vokste opp i Sør-Aurdal, på gården Juvkam. Han ble døpt og konfirmert i Bagn kirke, og der fikk han også sin første prestetjeneste etter at han var blitt uteksaminert ved Menighetsfakultetet i 1936. Studiet hadde vært avbrutt av en sykdomsperiode som han selv omtalte for å takke professor Hallesby for sjelesørgerisk hjelp (Juvkam, 1962, s. 16).

Som prest i Vestre Toten fra 1938 ble han engasjert i kirkekampen. Da biskop Henrik Hille ble forvist fra Hamar (1942), ble Juvkam satt til å

fungere som leder av bispedømmet. Noe senere, i mars 1944, ble han også arrestert og satt i tysk fangenskap til krigen var over (Juvkam, 2002a, s. 99). Også etter krigen fortsatte han ved bispekontoret som stiftskapellan, før han i 1950 ble sokneprest i Vestre Slidre. Der var han til han i 1957 ble utnevnt til prest i Sinsen. I 1961 ble han så utnevnt til biskop i Bjørgvin, samtidig som han ble valgt til leder av Det frivillige kirkeråd. Med det valget sto han fram som en habil og engasjert leder av reformarbeidet i Den norske kirke. Han forberedte Det frivillige kirkemøtet i 1965, som satte i gang en langvarig utredningsprosess. Den prosessen fikk en foreløpig sluttstrek med arbeidet av den offentlige komiteen som ble oppnevnt i 1971 med Helge Sivertsen som leder. Der ble Per Juvkam med, og fikk en avgjørende betydning for utfallet.

Når jeg i denne artikkelen konsentrerer meg om Juvkams betydning for arbeidet med kirkens forhold til staten, må det presiseres at Juvkams arbeid i sitt bispedømme også handlet om andre og like viktige spørsmål. Jeg nevner kort at han var formann i Presteforeningen da han ble utnevnt til biskop, og som fagforeningsleder var han godt forberedt til å arbeide for forbedring av prestenes arbeidsvilkår. Like viktig var hans tydelige engasjement for viktige tiltak for kristenlivet i menighetene. Hans bidrag omfattet arbeid med nynorsk bibeloversettelse, ei bønnebok og Norsk Salmebok (Juvkam, 1962).

I Hamar bispedømme

Juvkams forhold til Kristian Schjelderup (1894–1980) må ha vært uhyre komplisert. Juvkam administrerte Hamar bispedømme da Schjelderup ble utnevnt til biskop i 1947. Han fortsatte som stiftskapellan i tre år etter det, og ble i stand til å tegne et forholdsvis tydelig bilde av sin biskop. Som deltaker på Schjelderups visitasreiser fikk han lytte til biskopens forkynnelse, utarbeide visitasforedrag og liknende. Juvkam tegner et bilde av en biskop uten særlig prestelig erfaring, noe som førte til at han lente seg tungt på sin stiftskapellan. Ellers oppfatta han biskopen som en mann med en teologi som var avgrensa til interesse for katolsk mystikk. Det førte til at Schjelderups forkynnelse for det meste var prega av å være et personlig vitnesbyrd om Kristus som

freelser, «sterkt og tillitvekkende», ifølge Juvkam (1992b), men uten teologisk klarhet.

Juvkam hadde vært engstelig for Schjelderup helt fra starten. Da han skjønte at Schjelderup kunne bli nominert, oppsøkte han sin lærer, professor Hallesby, og spurte om han burde støtte en slik nominasjon. Hallesbys svar var kort og fyndig: «Selvsagt!» Etter dette ble Juvkam værende i sin stilling og avlastet den nye biskopen, som hadde lite prestelig erfaring, slik at han kunne få tid til å jobbe med sitt forhold til kirkens bekjennelse. Det lyktes så dårlig at Juvkam resignerte. «For meg ble det bortkastede år» (Juvkam, 1992b).

Juvkam forlot bispekontoret sommeren 1951, før professor Hallesby holdt sin berømte radiotale om livets to utganger, i januar 1953. Schjelderups spontane protest om at Hallesbys budskap ikke hørte heime innenfor kjærlighetens evangelium, kom få dager senere. Juvkam gjorde et forsøk på å holde diskusjonen innenfor vanlige kirkelige rammer. Han ba sin lærer Hallesby om å holde tilbake et bidrag til riksavisene, noe Hallesby gikk med på etter press fra sin student. Så viste det seg at Schjelderup var ubøyelig og ikke til å stoppe. Noe senere samme år var det en samling for prestene i bispedømmet. Biskopen holdt et foredrag som etter Juvkams mening var uten teologisk substans, og for første gang gikk han tydelig ut mot sin biskop. Tilsynelatende ble ikke forholdet mellom de to ødelagt. Juvkam opplevde Schjelderups forkynnelse som teologisk tynn, men prega av et sterkt personlig Kristus-vitnesbyrd. Samarbeidet fungerte greit, for det meste tillitsfullt, ifølge Juvkam, som ble rysta da Schjelderup på et seinere tidspunkt gikk løs på ham med beskyldninger om at han hadde prøvd å få avsatt sin biskop. Anklagen kom mens de to var ute og spaserte i en pause på et bispemøte, der Juvkam hørte med blant de nyutnevnte. Juvkam forteller at han tok anklagen svært tungt, men at de skværet opp der og da (Juvkam, 1992b).

Det er ikke vanskelig å skjønne hvorfor Juvkam skrev ned dette. Han opplevde at han ble negativt omtalt blant Schjelderups tilhengere, og syntes det var vanskelig å finne noen annen forklaring enn at denne omtalen gikk tilbake til Schjelderup. Så skjedde en ting til: I 1989 kom Pål Repstads store biografi om Schjelderup. Juvkam opplevde det sårende at han, som var Schjelderups nærmeste medarbeider noen år, aldri ble kontaktet.

Juvkam fant ikke noen annen forklaring enn at det var Schjelderup som hadde nektet forfatteren å snakke med ham. Det er neppe rett, siden Schjelderup døde ni år før boka kom. Det er likevel påfallende at Juvkam ikke er nevnt i biografien, men det får vel stå for forfatterens regning.

Juvkams vei mot reformbevegelsen

Da Juvkam kom i posisjon som leder av Det frivillige kirkeråd, var utsiktene for Den norske kirke både lyse og mørke. De lyse sidene handlet om at kirken hadde fått på plass organer som var egnet til å styre kirkens arbeid i befolkningen. Nye tiltak dukket opp som konkretiseringer av slagordet «Alt angår kirken», ikke minst satsing på skolen gjennom Institutt for kristen oppseding og store prosjekt for å nå industribefolkningen gjennom Norsk menighetsinstitutt. Utfordringene lå i et mye mer mobilt samfunn enn før. Folk flytta, i stor grad til byene.

Den mørkeste skyen på himmelen var nok erkjennelsen av at kirken var underlagt styret til en stadig mer sekulær stat. Krigen var en vekker, og da regjeringen oppnevnte den såkalte kirkeordningsnemnda i 1945, med Eivind Berggrav som formann og med bred representasjon fra kirkelig og politisk hold, var optimismen stor. Statskirke med åndelig frihet var målet, men det ble knust av Stortingets flertall, der Arbeiderpartiet falt sin egen regjering i ryggen (Løvlie, 1996).

Samtidig med Stortingets gravøl over reformbevegelsen kom, som allerede nevnt, Hallesbys berømte tale i NRK (januar 1953), med påfølgende kirkelig etterspill ved at biskop Kristian Schjelderup tok til motmæle. Det førte til at Schjelderup ble anklaget for å lære i strid med kirkens bekjennelse. Saken fikk et politisk etterspill ved at Schjelderup skrev til Kirkedepartementet og bad om en vurdering av sin stilling. Etter en høringsrunde hos de øvrige biskopene og hos de teologiske fakultetene, ble professor Castberg (1953) bedt om å klargjøre juridiske realiteter i forholdet mellom stat og kirke. Helt konkret ble han bedt om å utrede innholdet og rekkevidden av Grunnloven § 16. Paragrafen hadde denne ordlyden:

Kongen anordner al offentlig Kirke- og Gudstjeneste, alle Møder og Forsamlinger om Religionssager, og paaser, at Religionens offentlige Lærere følge de dem foreskrevne Normer.

Castberg tok utgangspunkt i at Grunnloven påla Kongen å påse at de geistlige følger kirkens fastlagte normer. Dermed er Kongen også fortolker av normgrunnlaget, altså bekjennesskriftene. Det vil nok være naturlig for Kongen å spørre kirkelige instanser til råds, men han trenger ikke gjøre det. Etter en viss tvil kom Castberg fram til at Kongen har til og med rett til å endre kirkens bekjennelsesgrunnlag om så skulle være nødvendig (Castberg, 1953, s. 40–44). Når Castberg (1953, s. 9) føyde til at bestemmelsene om Den norske kirkes bekjennesskrifter var en arv fra eneveldet, kunne det ikke forventes stor ærbødighet fra regjeringens side. Etter dette kunne Kongen i statsråd be departementet underrette biskop Schjelderup at han ikke kunne sies å ha satt seg utenfor kirkens bekjennelse eller sin personlige bekjennelsesplikt (NOU 1985: 21, s. 32).

Dette vakte en betydelig oppstandelse. At Schjelderup fikk fortsette, var nok ikke det som skapte den største uroa i store deler av kirkelandskapet. For en teolog som Juvkam kom denne saken først og fremst som en aktualisering av en grunnleggende erfaring fra krigen: Kirken må kjempe for sin manglende frihet. Berggrav hadde satt sine berømte ord på dette i 1945: «Det kan ikke være tale om at vi vender tilbake til det gamle» (Berggrav, 1945, forordet). Og så var det akkurat det som skjedde.

Eivind Berggrav skrev sin pamflett *Contra Castberg* (1954), der han hevdet at Castbergs syn ville gjort kirkekampen under krigen umulig. Juvkam hadde gjort sine krigserfaringer på linje med Berggrav og trukket en tilsvarende, men mer radikal konklusjon: Forholdet mellom Den norske kirke og staten må endres betydelig. Kirkeordningsnemnda, som Berggrav hadde ledet, foreslo å opprette et kirkeråd og regjeringen fulgte lojalt opp, men etter Stortingets behandling av stat–kirkespørsmålet i 1953 kunne Juvkam (1992a) konstatere at ingen forandringer kom. Han slo fast at reformbevegelsen var lamslått, og ventet på at noe skulle skje. For noe måtte skje.

Reformarbeidet etter krigen handlet om mange ting. Det handlet om større frihet og om egne kirkelige organer, og alle reformkravene støtte på samme hindring: Grunnlovens § 16. For uinnvidde lesere kan det nevnes at Grunnloven ikke brukte ord som kirke, prest og biskop, men religion, lærer og geistlig overøvrighet. Paragrafen gjorde, som Castberg ganske

riktig påpekte, at det meste som angikk kirken – fra godkjenning av alterbok og salmebok til utnevning av geistlige – ble en eksklusiv majestettsrett, et kongelig prerogativ. Kampen for en friere kirke kom derfor til å handle om å få fjerna den paragrafen, i mange tilfelle uten å ville fjerne eller endre § 2, som slo fast at «Den evangelisk-lutherske Religion forbliver Statens offentlige Religion». Hvis man spurte hva denne paragrafen skulle erstattes med, ville nok de fleste svare at kravet var et kirkemøte / en synode. Andre ville nøye seg med et kirkeråd, mens noen høykirkelige ville si at bispemøtet kunne dekke behovet.

Det frivillige kirkerådet

Det første som skjedde da den lammende følelsen etter det som skjedde i 1953 hadde gitt seg, var at Juvkam ble valgt til formann i Det frivillige kirkerådet i 1961. På det neste landsmøtet opplevde han at en kirkevisjon var i ferd med å våkne. Forsamlinga var rett nok svært delt i spørsmålet om stat og kirke, og det var ikke flertall for å gå til felts mot statskirken. Men situasjonen ble oppfatta slik at noe måtte gjøres. Kirkerådet valgte likevel ikke å gå til en kirkerettslig kamp. Blikket skulle festes på de mer praktiske utfordringene. Typisk i så måte er at det foredraget som vakte mest interesse på møtet, hadde overskriften «Folket flytter – flytter kirken etter?». Foredragsholder var daværende lagtingspresident Bent Røiseland. Spørsmålet var noe mer enn en fiffig temaformulering; mange følte nok på at kirken ikke var satt i stand til, verken økonomisk eller ressursmessig, å møte et forandret samfunn.

Selv om statskirkespørsmålet ikke var hovedtema, oppnådde Juvkam og hans likesinnede noe. Møtet endte med at det ble bestemt å oppnevne en kommisjon til å vurdere behovet for reformer i Den norske kirke. Dermed kom en utredningsperiode i to etapper. Prosessen ble direkte prega av biskoper som Fridtjov Birkeli og Kaare Støylen, med unge og fremadstormende teologer som Andreas Aarflot og Torleiv Austad som støttespillere. Men det var Juvkam som tok initiativet. Juvkams engasjement i reformsaken ble til som en del av hans krigserfaringer, og han var i så måte tydelig prega av biskop Berggrav. På 60-tallet etterlot Juvkam ingen grunn til usikkerhet om tyngden i hans engasjement

i reformbevegelsen. Det var blitt en hjertesak. Og senere skulle han føre saken videre som aktør.

Juvkam var rysta av ei utvikling som avslørte at Den norske kirke var bundet til staten i langt større grad enn andre kirker i Europa. Som formann i Det frivillige kirkeråd fikk han en sjanse til å gjøre noe med det. Reformbevegelsen, som hadde vært i dvale siden Stortinget sa nei til alle reformer i 1953, ble reaktivert ganske grundig. På Juvkams initiativ ble det satt i gang et nytt arbeid i 1965, en reformkommisjon som vanligvis ble kalt Birkeli-kommisjonen etter formannen Fridtjov Birkeli. Reformkommisjonen avga sin innstilling til Det frivillige kirkemøtet i 1969 (Det frivillige kirkeråd, 1969) og utløste en omfattende debatt. Kommisjonen skulle undersøke hvilke reformer som trengtes for at kirken skulle bli bedre i stand til å møte dagens samfunn, og rapporten fra kommisjonen ble lyttet til av daværende kirke- og undervisningsminister Kjell Bondevik. I 1969 sørget den aktive statsråden for at Bispedømmerådernes fellesråd (Kirkerådet) ble opprettet, og samme år kom lov om katekettjeneste.

Det var vel primært tanken at det skulle utvikles argumenter for en nyordning, ikke uten videre skille mellom kirke og stat, men Birkeli-kommisjonen hadde pekt på tydelige uholdbare trekk under det statlige kirkestyret. Disse ble aktualisert under debatten på Det frivillige kirkemøtet i 1969, og dermed måtte det til en ny runde. Snart kom Utredningskommisjonen av 1969 i arbeid. Den var ledet av biskop Kaare Støylen og blir derfor kalt Støylen-kommisjonen. Støylen brukte ikke utestemme i utrengsmål, men hadde bak seg betydelig kirkehistorisk forskning med vekt på det dansk-norske eneveldets kirkelige forhold. Dessuten fikk dosent Andreas Aarflot plass der, som den eneste gjenværende fra Birkeli-kommisjonen. Han var også en aktiv forkjemper for kirkelige reformer.

Biskop Kaare Støylen (1909–1989) gjorde seg gjeldende på flere måter i norsk kirkeliv, både som forsker og som kirkeleder. Hans viktigste bidrag til forskning på norsk kirkehistorie er i stor grad neglisjert, og det er fristende å trekke den slutningen at det skyldes ideologiske årsaker. Som forsker hadde Støylen studert opplysningstidas forkynnelse, knyttet til Volda-presten Claus Frimann (1746–1829). I denne prestens forkynnelse

fant Støylen en øvrighetsforståelse som medførte en illegitim okkupasjon av kirkens rett fra Kongens side. Kirkens forkynnelse ble en grunnmur under eneveldets teokratiske kongedømme (Støylen, 1955, s. 212–213; jf. Løvlie, 2021, s. 95).

Da Støylen ble satt til å lede neste etappe av arbeidet med reformer, ble egentlig Castbergs arbeid bekreftet i den forstand at kirkens rett hadde gått tapt i arven etter eneveldet. Juvkam tok med seg Støylens synspunkter videre og så at Grunnloven § 16 måtte forandres eller fjernes helt. Den hadde nok vært til å leve med innenfor det maktfordelingsprinsippet som Grunnloven bygde på og som sikret Kongen legitim makt som kirke-styre uavhengig av Stortinget. Men Juvkam var også våken nok til å se at Kongens makt forsvant da Johan Sverdrup fikk gjennomslag for innføringen av parlamentarisk statsskikk i 1884. Etter det hadde man fått en stat som ikke svarte til de kirkelige vilkår for statlig styre. Konsekvensen måtte bli et brudd. Juvkams visjon ble den frie folkekirke, den mest risikable og krevende kirkeform, der alt står og faller med forkynnelsen, men også en kirkeform som er egnet til å ta vare på den kulturarven som kristen undervisning hadde bygd opp gjennom generasjoner.

Da Støylen-kommisjonen hadde gjort seg ferdig, var det på plass en erkjennelse av at kirkens karakter av trossamfunn krevde en styringsstruktur som sprang ut av kirkens egne rammer. I tillegg fikk man full oppslutning om det som ble framholdt som et entydig og solid luthersk kirkerettsprinsipp: Kirkens basis er den lokale menigheten. Det ble sagt så tydelig at det ikke ga rom for usikkerhet:

Jesu Kristi kirke framtrer på synlig måte i den lokale menighets samling om Ord og sakrament. Lokalmenigheten bærer derfor prinsipielt *det fulle ansvar* for forvaltningen av nådemidlene, for utøvelsen av de tjenester og funksjoner og utnyttelsen av de nådegaver som hører en kristen menighet til. Lokalmenigheten må ta avgjørelser i det som angår dens eget ansvar og arbeid i bevisstheten om å være *en del* av den hellige alminnelige kirke. Lokalmenigheten representerer denne år evangeliet forkynnes rett og sakramentene blir rett forvaltet, og Jesu Kristi kirke er fullt og helt til stede i den. (Det frivillige kirkeråd, 1973, s. 109)

Det var blitt slått fast at kirkeordningsspørsmål må diskuteres teologisk! Den gamle tesen om at kirkeordning er et adiaforon, altså teologisk

likegyldig/uinteressant, kunne endelig gravlegges (Juvkam, 2002b, s. 3). Det medførte en konklusjon som handlet om at det måtte gjennomføres en endring av den paragrafen i Grunnloven som bandt kirken til staten (§ 16). Denne konklusjonen etter drøftingene av Støylen-kommisjonens innstilling gikk ut på at stat og kirke må drøftes både på basis av kirkens teologiske selvforståelse, og også i lys av en forståelse av den sekulære staten.

Reformarbeidets klimaks

I politiske kretser ble man klar over at reformkravene vokste. Stortingsmann Håkon Johnsen (Ap) ville komme reformvennene i forkjøpet, og foreslo en offentlig kommisjon. Den kom, og den fikk Arbeiderpartiets mest erfarne skole- og kulturpolitiker Helge Sivertsen som formann. Den ble stort sett omtalt som Sivertsen-utvalget, og der kom Per Juvkam inn som medlem. Var nå det så selvsagt?

En liten opplysning fra Juvkam i denne sammenheng er det fristende å spekulere litt omkring. Juvkam hevder nemlig at han ble oppnevnt mot ekspedisjonssjef Øystein Jahrs vilje. Det var en byråsjef som kontaktet Juvkam, og da Juvkam nølte, noterte han seg at byråsjefen virket litt lettet. Juvkams holdning til statskirkespørsmålet var selvsagt godt kjent, og Kirkedepartementets vilje til kontroll i kirkelige saker burde ha medført at Juvkam ble holdt utenfor. Mye tyder på at vi står overfor den unge og nyutnevnte kirkestatsråden Bjartmar Gjerdes grep, og at Juvkams plass i utvalget var en politisk avgjørelse. Klimaet var i alle fall endret siden statskirkesystemet ble drøftet i Stortinget i 1953 (Løvlie, 1996, s. 75–84). Den gang gikk Arbeiderpartiets stortingsgruppe mot sin egen regjerings forslag om større frihet for kirken. Nå ble den mest engasjerte teolog i reformbevegelsen, Per Juvkam, oppnevnt som medlem av Sivertsen-utvalget. Juvkam øynet en mulighet for at reformbevegelsens «vei mot den frihet som trengtes for å være rett kirke» nærmet seg målet – og sa ja (Juvkam, 2002b, s. 24).

Det offentlige utvalget lyttet tidlig til Støylen-kommisjonens arbeid, som var i ferd med å bli ferdig. Kommisjonens innstilling var så klar at formannen (Støylen) kunne presentere et fyldig materiale i møte med Sivertsen-utvalget i desember 1972.

Juvkam følte seg mistenkt for å ville sloss for kirkens privilegier, men hevdet selv: Send gjerne kirken naken ut, bare den får fungere etter sin egenart (Juvkam, 1992a, s. 30).

Utvalget delte seg da det skulle konkludere. For flertallet var konklusjonen at det er riktig å stille trossamfunnene i landet likt, og at Den norske kirke, som andre trossamfunn, blir styrt av organer som medlemmene velger. Flertallet hevdet et prinsipp om at styreformene springer ut av kirkens egenart som trossamfunn. Omsatt i praksis ville det innebære å bygge en ordening ut fra menigheten som kirkens grunnelement. Dermed ville kirken få en ordening som svarte til menighetens sentrale plass: «Det sentrale ledd i kirken er menigheten. Å bygge kirkens ordening ut fra menigheten som grunnelement, vil gi kirken en styreform som er i samsvar med den sentrale stilling menigheten har i kirkens liv» (NOU 1975: 30, s. 198).

Flertallet var bredt sammensatt av representanter fra de fleste politiske partiene på Stortinget, supplert med den juridiske ekspertisen i kommisjonen, Torkel Opsahl. Mindretallet, bestående av fire, mente at flertallet forfektet virkelighetsfjerne prinsipper. Mindretallet ønsket mer eller mindre status quo, men delte seg da standpunktet skulle begrunnes. Tre medlemmer la vekt på den stabile oppslutningen om den tradisjonelle ordningen, mens fjerdemann i mindretallet, domprost Arthur Torbjørnsen, så på statskirken som en garantist for statens forpliktelse på den evangelisk-lutherske bekjennelsen.

Dette var høydepunktet i Juvkams reformpolitiske karriere. Han hadde greid å videreføre det kirkelige votumet som Støylen-kommisjonen hadde avgitt, og han hadde fått solide representanter for Arbeiderpartiet, statskirkeordningens fremste forsvarer i tida etter 2. verdenskrig, med seg, sammen med representanter for både Venstre, Senterpartiet, Sosialistisk Venstreparti og Kristelig Folkeparti. Nå var det lagt et grunnlag for videre konstruktivt reformarbeid. Og han hadde fått gjennomslag for sitt syn i kamp mot nestoren i statskirkeforsvaret, Einar Molland.

Proessen etter Sivertsen-utvalget opplevde Juvkam som et statlig overgrep. Utvalget hadde konkludert med overgang til en fri folkekirke, men hadde også pekt på at det måtte utredes tydelige alternativer før folket uttalte seg og Stortinget skulle beslutte. I stedet ble innstillingen sendt

ut på bred høring i menighetsråd og kommunestyre. Akkurat slik det ble gjort med den store kommisjonen av 1908, sukket Juvkam (2002b, s. 3).

De fleste interesserte skjønnte nok hvilken vei det bar da høringsprosessen fikk en slik bredde, både kirkelig og politisk. Men Juvkam opplevde en like stor skuffelse i reformbevegelsens videre drøftinger. Han mente at man burde sette seg ned og drøfte seg fram til enighet om prinsipper for kirkeordning, mens landsrådet, der Andreas Aarflot var blitt formann, satset på å forhandle om konkrete reformer. «Formannen grep i feil spak når han betonet at det nå først og fremst måtte bli tale om reformer», var Juvkams kommentar til formannens tale på landsmøtet (Juvkam, 1976a). Han hevdet med styrke at kirkemøtet av 1973 hadde vist enighet om at det daværende statskirkesystemet var prinsipielt uklart og i utakt med den gjeldende statsvirkelighet. Dette var basis for mer enn de konkrete reformene som Aarflot ønsket seg, det handlet om at reformbevegelsen hadde fått spillet over på de politiske myndighetenes banehalvdel. *For første gang hadde man nå en felles basis for prinsipielle drøftinger av kirkenes plass i den moderne stat.* Men i den harde debatten på landsmøtet 1976 ble det klart for Juvkam at den strategien som han og Støylen hadde kjempet fram, var i ferd med å tape. Reformbevegelsen la seg på en ny linje, og den handlet ikke om prinsipper, men om det muligens kunst. En katastrofe, sett med Juvkams øyne.

Juvkam som reformpolitiker

Juvkams innsats for reformbevegelsen endte i et dyptfølt nederlag, som ble klart på slutten av hans tjeneste i Den norske kirke. Han hadde høstet sine første viktige erfaringer samtidig med sentrale kirkefolk som biskop Eivind Berggrav, professor Ole Hallesby og ekspedisjonssjef Kristian Hansson gjorde, i tysk fangenskap (Løvlie, 1996, s. 37–41). Deres krav om reformer hadde som mål en statskirkeordning som ga kirken den friheten den trengte, og samtidig var de ikke sikre på om statskirken ga rom for den friheten kirken måtte ha for å ta hand om sine indre anliggender. Berggrav trodde på det, mens Hallesby sa nøkternt at han aldri hadde sett en statskirke der staten ikke hadde det siste ordet. Kirkens folk etter krigen samlet seg i reformkrav som ikke ble innfridd, og Juvkams erfaringer

ble til et nei til statskirkesystemet. Grunnloven § 16 måtte endres, for kirkens troverdighets skyld. Da de andre var borte, ble Juvkam mer alene, mot pragmatikere som Carl Fr. Wisløff, Bjarne O. Weider og Dagfinn Hauge, men også mot en statskirkeforsvarer som professor Einar Molland. Sistnevntes forsvar for statskirken var for øvrig prega av omsorg for hans egen arbeidsplass, Teologisk fakultet ved Universitetet i Oslo (NOU 1975: 30, s. 163, jf. 202).

Det hørte med til det engasjementet som reformbevegelsen fra tid til annen utløste, at bevegelsen skapte kraftige motsetninger. Statskirkesystemet hadde sine motstandere og sine forsvarere, og det gjorde at Juvkam fikk både venner og fiender. I siste delen av prosessen blir det tydelig at både teologi og politikk kunne avgjøre hvem som var venner, men før det vil jeg si litt mer om hans kamp.

Det er ikke særlig overraskende at Juvkam, som fikk sitt syn på kirke og stat formet av krigen, hadde både Berggrav og Hallesby som inspiratorer. Hallesby hadde tidlig gjort kampen for å oppheve statskirkesystemet til ett av sine våpen i kampen mot den liberale teologien. Det våpenet måtte han legge bort fordi han ikke fikk lekfolket med på å bruke det. Berggrav trodde på sin side på en statskirke med større frihet, og var den som kjempet mot de realitetene som Castberg hadde beskrevet. I 1971 kom Juvkams sjanse da han ble oppnevnt til å sitte i det offentlig utvalget som skulle utrede statskirkespørsmålet. Det opplevde han ikke bare som en sjanse, men som et kall til en kamp der andre hadde kjempet før.

Blant politikerne er det greiest å starte med de som ble motstandere av Juvkams syn. Stort sett dreide det seg om de som hevdet at Stortinget, kommunestyret og regjeringen var funksjonelt kirkelige organer. Det synet ble hevdet da statskirken var under debatt i Stortinget i 1953. Der satt den unge Ap-representanten Håkon Johnsen og lærte ei lekse han tok med seg inn i Sivertsen-utvalget. Juvkam beskrev sin motstander med det han kalte «Håkon Johnsens hjertespråk» (Juvkam, 1992a, 45). Først og fremst handlet det for Johnsen om at bare statskirkesystemet sikret Den norske kirkes folkekirkekarakter, ikke minst kirkens demokratiske og romslige preg.

Prosessene etter at Sivertsen-utvalgets innstilling kom, viste at posisjonene i stor grad var som før. Toneangivende teologer hevdet med

styrke at kirkeordningen var et adiaforon, et spørsmål om hensiktsmessighet. Så lenge evangeliet får lyde fritt, kan kirken leve under et statlig regime, ble det hevdet. Reformbevegelsen la stor vekt på at kirkeordningen må være i samsvar med kirkens egenart som trossamfunn. På politisk hold, særlig i Arbeiderpartiet, viste det seg nå at statskirke-systemet måtte anses som en nødvendighet. Det gjaldt ikke bare Håkon Johnsen; i så måte fikk han senere følge av kirke- og undervisningsminister Einar Førde, som leverte St.meld. nr. 40 (1980–1981) *Om stat og kirke*. Ironisk nok ble Johnsens syn primært fulgt opp av politisk konservative teologer som Einar Molland og Inge Lønning. For Molland var statskirken nærmest et nødvendig vern mot religiøst svermeri. Han betraktet reformbevegelsen som en hær uten fotsoldater (Juvkam, 1992a, s. 2). For Lønning var det bestående systemet en konsekvens av skapertroen, med basis i et naturgitt fellesskap (Lønning, 1976). Einar Mollands bidrag til diskusjonen i Sivertsen-utvalget var ifølge Juvkam (1992a, s. 29) begrenset til påstander om at reformbevegelsens syn på kirkeordning kom fra Calvin. Den som ville se at teologer kunne ta kelegge terrenget, trengte bare å lese Inge Lønning, skrev Juvkam (Brev til forfatteren, 26.2.1996).

Hva gjorde at Juvkams syn fikk så klart gjennomslag i Sivertsen-utvalgets arbeid? Det kan vel gis mange og lange svar på det spørsmålet, men det handler i alle fall om at kirkens ledere lærte seg å argumentere politisk. Det hadde begynt i Støylen-kommisjonen, som hadde kommet til den konklusjonen at statskirkeordningen ikke svarte til realitetene i den moderne statsforståelse. Kort sagt betydde det at statskirken måtte forholde seg til en stat som var forpliktet på en religionsfrihet som inkluderte lik behandling av alle tros- og livssyn likt (NOU 1975: 30, s. 146–150). Man måtte lære seg at i religionsspørsmål er internasjonal lovgivning overordnet norske lovgivende myndigheter. Grunnloven § 2 ble uten reell gyldighet (Det frivillige kirkelige landsråd, 1980). Denne nye virkelighetsforståelse fikk gjennomslag i Støylen-kommisjonen, og Juvkam fikk med seg den politiske bredden i Sivertsen-utvalget. To av medlemmene der var vant til å forholde seg til Juvkam som biskop. Den ene var Knut Myrstad, stortingsrepresentant for KrF, mens den andre var Emil Røsås, skolemann fra Sunnmøre og senterpartimann. Skolemann

var også Venstres representant i utvalget, Olaf Kortner, tidligere kirke- og undervisningsminister og stortingsrepresentant.

De som så langt er nevnt, var ikke nok til å samle et flertall for et skille mellom kirke og stat, men også et par mer anonyme medlemmer, stortingsrepresentant Astrid Murberg Martinsen (Ap) og baptistlederen (og Ap-mann) Jens Øen sluttet seg til. I tillegg ble jusprofessoren Torkel Opsahl med i flertallet. Året etter at utvalget hadde levert sin innstilling, skrev Opsahl en artikkel i boka *Oppgjør med kirken* der han sluttet seg uforbeholdent til Sivertsen-utvalgets tese:

Det er prinsipielt ikke riktig at et trossamfunn styres av Statsrådet gjennom et regjeringskontor. En slik styreform setter Den norske kirke i en særstilling ikke bare i forhold til andre kirkesamfunn, men også til andre organisasjoner i samfunnet. (Opsahl, 1976, s. 203)

Innstillingen fra flertallet i utvalget slo ned som ei bombe. «Ingen» så den komme. Og den var solid begrunnet, ikke minst var den fundert i en politisk virkelighet som gjorde konklusjonen nesten nødvendig. Kirkelig sett virket den også solid; den var en videreføring av en kirkeforståelse som hadde fått massiv oppslutning på Det frivillige kirkelige landsmøtet i 1973.

Spørsmålet om realisme i denne sammenhengen trenger å presiseres. Juvkam valgte «med en sky av vitner» bak seg å konkludere med at ordningen med statskirke var uholdbar. Men i hans posisjon var det ikke nok; et realistisk lederskap krevde at han måtte gå for et alternativ. Til slutt viste det seg at det ikke fikk oppslutning, det var ikke troverdig, og slik sett var nok ikke Juvkam realistisk nok. De som hevdet at statskirke og folkekirke betinger hverandre, vant fram med sitt syn. Det var resultatet etter et enkelt, men likevel noe sleipt politisk spill, som Juvkam nok burde ha skjønt kunne komme. Kirkedepartementet sendte, akkurat som i 1908, den offentlige utredningen om stat og kirke ut på høring i politiske organer (som trengte kirken som legitimering av velferdsstaten), før alternativene til statskirken var utredet, altså ikke slik Juvkam ønsket det. Stilt overfor et framtidig landskap uten kart, måtte det gå slik at det store flertall sa nei til endringer. Kirkedepartementet kunne konkludere slik det spinkle mindretallet

gjorde. Statskirkeparagrafene i Grunnloven skulle bestå i overskuelig framtid.

Juvkam var dypt skuffa, og skuffelsen gjaldt ikke bare regjeringens politikk; han var like skuffa over sine venner: «Stortingsmeldingen hadde nådd sitt mål. Det skyldtes en reformbevegelse som sto splittet og hadde mistet visjonen» (Juvkam, 1992a, s. 51). Han dro likevel til Det frivillige kirkelige landsmøtet i 1976 med pågangsmot og optimisme, men der fikk han følelsen av at delegatene ikke var klare til å diskutere prinsipper. Dette ble bekreftet i et foredrag av daværende formann, Andreas Aarflot, som også hadde med seg formannen i Bispedømmerådene fellelsråd, avismannen Per Voksø. Sistnevnte brukte tid på å argumentere direkte mot Juvkam. Strategien videre skulle ta utgangspunkt i statskirkens sær egne mulighet til å nå hele folket. Det skulle altså bare forhandles om reformer. En ikke ueffen taktikk; det var klart at Stortinget ville beholde makten, og da måtte man selge seg dyrest mulig. Prisen var reformer. For Juvkam innebar det å selge seg for billig.

Juvkams alternativ

Da slaget skulle stå om Sivertsen-utvalgets utredning, hadde Juvkam gjort et omfattende kirkerettslig arbeid med sitt alternativ. I 1980 kom hans bok *Folkekirken – visjon og virkelighet*, et oppgjør med statskirkeordningen. Han framstiller ordningen som en levning fra eneveldet, med statsmakten som lovgiver og utøvende myndighet i kirken. Kirken er ett av mange områder for øvrighetens maktutøvelse, men kan lett bli et instrument for øvrigheten, som en hest som er spent for statens vogn. Det var nok Juvkams krigserfaringer som lå bak når han siterte T. S. Eliot med tilslutning: Når staten og kirken er helt enige, er det noe galt med kirken, og når de er helt uenige, er det noe galt med staten. En kristen kirke krever større frihet enn det en stat er villig til å gi (Juvkam, 1980, s. 11).

Juvkams kirkeideal var den frie folkekirke. Det vanskelige frihetsbegrepet brukte han vel mest for å få fram at Den norske kirke burde oppnå et likeverdig og selvstendig forhold til staten. Han skrev om dette i boka han ga ut i 1980, men før det hadde han sagt det samme ved Møre og

Romsdal distrikthøgskole i Volda i en gjesteforelesning for studentene ved linja for kristendomskunnskap og menighetsarbeid (Juvkam, 1976b). Der brettet han ut sin grunnleggende skepsis til et reformarbeid som bare siktet på konkrete reformer. Den kirke som kom i forbindelse med Grunnloven i 1814 var bare en prolongering av eneveldets lovverk. Kirken måtte få en frihet den ikke hadde, målet kunne ikke være noe mindre enn en fri folkekirke.

Juvkams folkekirkeideal var teologisk begrunnet. Han krevde mer av kirkeordningen enn det statskirkelige minimumsprinsippet som bare krevde rom for rett forkynnelse og rett forvaltning av sakramentene. Enkelt sagt ville han at kirken i ordning og praksis skulle gjenspeile bibelske idealer. Han avviste dermed tanken om at kirkens frihet i forhold til staten er et hensiktsmessighetsspørsmål. Mot dette hevdet Juvkam et nytestamentlig ideal: Kirkeledelsen skal ha sitt utspring og grunnlag i menighetens tro, og skal ideelt avspeile det åndelige livet. Kirkens ordninger må forkynne i samsvar med det som forkynnes i ord (Juvkam, 1992a, s. 75–76).

Juvkams visjon om en fri folkekirke ble presisert i forhold til frikirkeidealet. En fri folkekirke liknet en frikirke på den måten at medlemskapet skulle være basert på individuell og frivillig tilslutning. Forskjellen besto først og fremst i at en frikirke vil ha regler for medlemskap, stemmerett og valgbarhet som garanterer at kirken er på rett kurs, mens en folkekirke avstår fra det og lever med større risiko (Juvkam, 1992a, s. 53ff). Kort oppsummert kan en si at det handlet om en kirke som var rettslig fri, og Juvkam forutsatte at en folkekirke kan være like sterk i folket som den hadde vært i staten. Framfor alt var det en kirke som virket vinnende i folket gjennom kristen undervisning. På dette punktet, som så ofte ellers, tok Juvkam utgangspunkt i sine erfaringer fra krigen. I hans framstilling er paragrafen om skole og foreldrerett blitt selve sentrum i protestskrivet *Kirkens grunn* (Juvkam, 2002a, s. 42–43).

I sin vurdering av undervisningens betydning var Juvkam på tilsynelatende sikker grunn. Hvor stor oppslutning det var om statskirken kan best måles på oppslutningen om skolens konfesjonelle kristendomsfag. Sivertsen-utvalget hadde fått med seg at en underskriftkampanje hadde samlet hele 725 614 underskrifter i protest mot reduksjon av

timetallet for faget kristendoms kunnskap i grunnskolen (NOU 1975: 30, s. 36). Den store oppslutningen om dette faget gjorde at Juvkam trodde at undervisningen var uavhengig av statskirkeordningen og bygde sin trygghet for folkekirken på det. Det er en skjebnens ironi at faget ble avskaffet som et typisk statskirkelig tiltak, innenfor rammene av en allianse mellom teologer innenfor Den norske kirke og politiske krefter. Det eneste tydelige felles motivet var å avskaffe retten til fritak fra undervisning i et konfesjonelt fag. Etableringen av KRL-faget i 1997 fikk ledende religionspedagoger til å snakke og skrive begeistret om «det nye kristendomsfaget» (f.eks. Gravem, 1997), helt til Norge ble dømt av menneskerettsdomstolen i Strasbourg. Etter dette måtte folkekirkebegrepet få nytt innhold og ble i større grad brukt i samsvar med den politiske forståelsen, om kirken som leverandør av velferdsstatens ikke-materielle verdier.

Jo da, i ettertid kan det sies at Juvkams visjon om en undervisende folkekirke var lite realistisk. Den var utgått på dato, men hadde vært helt sentral fra krigens dager og framover. Den kristne skolen var et kjernepunkt i dokumentet *Kirkens grunn* (1942) og folkets massive oppslutning om kristendomsfaget viste at Juvkam representerte den jevne mann og kvinne, og gjorde krigsårenes erfaringer av folkets oppslutning styrende for sin senere rolle som kirkeleder, som biskop.

Juvkam gjorde krigserfaringene styrende for sin senere rolle som kirkeleder, som biskop og som reformkjemper. Han høstet de samme erfaringer som Berggrav, men også som Kristian Hansson gjorde. Berggrav trodde på en statskirkeordning som ga kirken den friheten den trengte. Kristian Hansson så at statskirkeordningen ikke kunne kombineres med reformkravet om at kirken selv skulle kalle sine tjenere. Hallesby sa nøkternt at han aldri hadde sett en statskirke der staten ikke hadde det siste ordet. Disse trådene samlet seg i Juvkams tanker som et nei til statskirkesystemet. Grunnloven § 16 måtte endres, for kirkens troverdighets skyld. Da de han delte sine krigserfaringer med var borte, ble Juvkam mer alene, mot geistlige og politiske pragmatikere. Derimot fikk han med seg myndige lekfolk, fra Vestlandet, Emil Røsås og Knut Myrstad. Dette er bare ett av mange trekk som gjør at Juvkams visjon framsto som en i høyeste grad *folkelig* kirke.

Oppsummering

Per Juvkams livshistorie handler om en mann som både teologisk og karrieremessig sto sentralt i den kirken han tilhørte og ville tjene. Hans teologiske overbevisning førte han inn i et nærmest livslangt arbeid for endringer, som han evnet å få oppslutning om i vide kretser. Da han var ved veis ende kunne han skildre sitt livs verk i perspektivet taperens historie. I dette tilfelle er det ikke en hvilken som helst taper, men en som tapte fordi han ville videreføre det som hadde fått overveldende oppslutning tidligere. Forarbeidet var gjort av forskeren og kirkelederen Kaare Støylen. Det var andre som etter Juvkams syn sviktet, og som gjorde at hans visjon tapte.

Juvkam tapte etter å ha båret den tyngste børa. Det er den som vil endring som har all bevisbyrde på seg, mens den som vil ha uendret ordening uten å tenke på risiko, er fritatt for å tenke nytt.

Underveis hadde Juvkam sine lyse stunder, med nye venner. Det som ga han mest glede, var nok den respekten han møtte hos Helge Sivertsen og Torkel Opsahl. De er omtalt som deltakere med faglig menneskelig vennlighet og vilje til å lytte og samarbeide. Juvkam må ha gledet seg over Torkel Opsahls artikkel i boka *Oppgjør med kirken*. I den artikkelen tok Opsahl utgangspunkt i det avsnittet i NOU 1975: 30, som Juvkam følte som sitt avgjørende bidrag:

For Den norske kirke som for andre kirkesamfunn er det vesentlig at styreformmen springer ut av kirkens egenart som trossamfunn.

Det sentrale ledd i kirken er menigheten. Å bygge kirkens ordening ut fra menigheten som grunnelement, vil gi kirken en styreform som er i samsvar med den sentrale stilling menigheten har i kirkens liv. (NOU 1975: 30, s. 198)

Juvkam tegner et bilde av sitt nederlag som framfor alt var et nederlag for den holdningen som krevde å få tenke teologisk om kirken. En holdning som satset på forhandlinger om konkrete reformer forutsatte at kirkeordning var et adiaforon, og reformbevegelsen hadde arbeidet seg fram til en mer solid forståelse.

Det var et stort nederlag fordi reformarbeidet var forskningsbasert. Juvkam hadde selv studert reformbevegelsens historie grundig, og han

sto også i nært samband med Kaare Støylens studier av kirken under eneveldet. Da de forlot eneveldets rettslige rammer, bygde de opp en ny kirkerett med basis i lokalmenigheten (jf. Ralph Meiers artikkel). Når denne kirkerettslige tilnærminga ble forlatt til fordel for en mer pragmatisk strategi, var det i Juvkams øyne et teologisk nederlag.

Nederlaget ble stort og krevende for en som hadde arbeidet seg fram til et realistisk bilde av den sekulariserte staten og som dermed hadde problemer med å oppfatte staten som legitimt kirkestyre.

Men midt i alt dette «syrgjeleg ille» bør vi huske Per Juvkam for en evne og en holdning som har vært altfor sjelden vare i norsk kirkeliv: Han greide mer enn de fleste å delta i en samlende dialog om kirkens framtid i et sekulært samfunn, i et politisk utvalg der medlemmene sto langt fra hverandre ideologisk og kulturelt, sikkert også langt fra ham. Modig gikk han også med på prinsippet om at en demokratisk stat må behandle ulike religiøse retninger på lik linje. Med det brøt han ned fordommer og bidro til et mye bedre klima i forholdet mellom kirke og store deler av det politiske landskapet.

Det er ikke lite å bli husket for det.

Litteratur

- Berggrav, E. (1945). *Kirkens ordning i Norge*. Land og kirke.
- Berggrav, E. (1954). *Contra Castberg: Om kirkens grunn*. Land og kirke.
- Castberg, F. (1953). *Statsreligion og kirkestyre: Utredning avgitt 21. november etter oppdrag av Kirke- og undervisningsdepartementet*. Land og kirke.
- Det frivillige kirkelige landsråd. (1980). *Religionsfrihet og offentlig religion: Grunnlovens §2 i går, i dag og i morgen. En utredning fra Det frivillige kirkelige landsråds §2-utvalg*. Aschehoug.
- Det frivillige kirkeråd. (1969). *Reform av Den norske kirke: Innstilling fra Det frivillige kirkeråds reformkommisjon av 1965*. Nomi.
- Det frivillige kirkeråd. (1973). *Den norske kirke og staten: Innstilling fra Det frivillige kirkeråds utredningskommisjon av 1969*. Nomi.
- Gravem, P. (1997). Sanningsspørsmålet i det nye kristendomsfaget. Med særlig henblikk på det estetiske og det rituelle. I L. I. Magerøy (Red.), *Forankring og fornyelse* (s. 77–92). IKO-forlaget.
- Juvkam, P. (1962). *Biskop Per Juvkams vita*. I J. B. Rian (Red.), *Årbok for Den norske kirke 11* (s. 16–19). Land og kirke.

- Juvkam, P. (1976a). *Innlegg på det frivillige kirkelige landsmøte 1976*. Upublisert.
- Juvkam, P. (1976b). Når er statskyrkja Kristi kyrkje? I K. Gundersen (Red.), *Statskyrkje eller stat og kyrkje*. Møre og Romsdal distriktshøgskole.
- Juvkam, P. (1980). *Folkekirken – visjon og virkelighet*. Gyldendal.
- Juvkam, P. (1992a). *Kirken i Statskirken: Noen refleksjoner om Reformbevegelsen av en som var med*. Upublisert.
- Juvkam, P. (1992b). *Tjenesten på bispedømmeplan i Hamar*. Upublisert.
- Juvkam, P. (2002a). *Kirke og biskop i kamp: Hamar bispedømme under okkupasjonen*. Menighetsfakultetet.
- Juvkam, P. (2002b). *Kirken i Statskirken: Noen refleksjoner omkring Reformbevegelsen av en som var med*. Menighetsfakultetet.
- Lønning, I. (1976). De blinde ord: Om kirkebegrepet og de mangetydige begrepene bekjennelseskirke, folkekirke, statskirke, frikirke. *Kirke og kultur*, 81, 620–636.
- Lønning, I. (1996, 15. februar). Kirkehistorie med rødblyant. *Vårt Land*.
- Løvlie, B. (1996). *Kirke, stat og folk i en etterkrigstid: Kirkeordningsarbeid i Den norske kirke 1945–1984 i et strategisk perspektiv*. Luther.
- Løvlie, B. (2021). Med kall fra Kongen: Presten under eneveldets lover. *Heimen*, 58(1), 91–108.
- NOU 1975: 30. (1975). *Stat og kirke*. Kirke- og undervisningsdepartementet.
- NOU 1985: 21. (1985). *Den norske kirke og læren*. Kirke- og undervisningsdepartementet.
- Opsahl, T. (1976). Religionsfrihet og statskirke. I H. Viestad (Red.), *Oppgjør med kirken* (s. 201–207). Pax.
- Repstad, P. (1989). *Mannen som ville åpne kirken: Kristian Schjelderups liv*. Universitetsforlaget.
- Støylen, K. (1955). *Claus Frimann: Almuens sanger 1746–1829*. J. W. Eide.